

Filosofiske Anmeldelser

Nr. 2

Årgang 1, 2013

Dansk Filosofisk Selskab, DFS har blandt andet til formål at udbrede filosofisk interesse og forståelse i samfundet.

Meningen med nærværende tidsskrift, *Filosofiske Anmeldelser*, som udgives af DFS, er således at stimulere til læsning af nyere, dansksproget filosofisk litteratur. Tidsskriftet vil i tillæg bringe anmeldelser af oversat, udenlandsk filosofisk litteratur. Anmeldelserne er skrevet af filosofistuderende og yngre filosoffer. *Filosofiske Anmeldelser* redigeres af cand. mag. Finn Jespersen.

Indhold

Ledsager til K.E. Løgstrup: Den etiske fordring. David Bugge: *Ledsagere til K.E. Løgstrup: Den etiske fordring og Kompendium til K.E. Løgstrup: Den etiske fordring*, v/ Bjørn Rabjerg.....side 18

Komedie – Kunsten at skille sig ind. Alenka Zupancic: *Komedie – Kunsten at skille sig ind*, v/ Philip Martinussen.....side 24

Kunsten og rummet. Martin Heidegger: *Kunsten og rummet*, v/ Pernille Schmidt Hansen.....side 28

Hvem er jeg? Ole Fogh Kirkeby: *Hvem er jeg? Om sjælens billeder. En lille bog om det, man måske kan vide om sig selv?* v/ Sofie Katrine Zander.....side 31

Terapi som praksisfilosofi. Emmy van Deurzen & Martin Adams: *Eksistentiel terapi. En introduktion*, v/ Anders Dræby Sørensen.....side 36

Ledsager til K.E. Løgstrup: Den etiske fordring

David Bugge

Hinandens verden. Ledsager til K.E. Løgstrup: Den etiske fordring

Forlaget Klim, 2011

360 sider

Kr. 299,-

og

David Bugge

Kompendium til K.E. Løgstrup: Den etiske fordring

Forlaget Klim, 2011

96 sider

Kr. 129,-

v/ Bjørn Rabjerg, cand.mag., ph.d.

K.E. Løgstrups *Den etiske fordring* må regnes som et hovedværk i dansk filosofi og teologi i det 20. århundrede. I 2010 udkom den i fjerde udgave som del af Forlaget Klims genudgivelse af Løgstrups samlede værker. David Bugges *Hinandens verden* er det første i rækken af kommentarbind eller *ledsagere* til hovedværkerne, og især af denne grund er ikke blot indholdet, men også formen interessant. Hvis de efterfølgende ledsagerbind kommer til at følge den samme standard, er der grund til at glæde sig til dem.

Da der er tale om et kommentarbind til et hovedværk, er der grund til først at trække de centrale linjer fra dette op: Hovedtankegangen i *Den etiske fordring* er at analysere det forhold, at mennesket i sit liv står konfronteret med et etisk bør: Menneskelivet er ikke blot en fri 'væren til', men det er allerede på forhånd et liv i ansvar, hvor det mellem menneskelige liv udspiller sig i magt-relationer. "Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd", hedder det i en hyppigt citeret passage. Dette etiske bør betegner Løgstrup som den etiske fordring, og igennem værket analyseres denne fordrings karaktertræk. Den er *tavs* (den kan ikke bringes på en endelig, konkret formel, og den fortæller os ikke, *hvad* vi bør

gøre – kun *at* vi skal handle), *ensidig* (vi kan ikke kræve noget til gengæld), *radikal* (den gælder uanset hvilken person, man står overfor) og den er *uopfyldelig* (det fordringen kræver, er kærlighed til næsten, men i kraft af at kærligheden fordres, afsløres vi som ukærlige, hvorfor vi ikke opfylder det, som fordringen fordrer). *Den etiske fordring* er således en metaetisk analyse af menneskets grundvilkår. Samtidig er den en fænomenologisk analyse af menneskets eksistens – en eksistens, der ifølge Løgstrup indebærer en almen religiøsitet, nemlig at tilværelsesgoderne (kærligheden og tilliden) må forstås som skabte og skænkede mennesket. Værket spænder således over fænomenologi, etik og metafysik. Undervejs kommer Løgstrup med originale tanker omkring både kunst, politik og etik – og nogle måske knapt så originale tanker om positivistisk videnskab. Særligt må man fremhæve et af bogens kontroversielle højdepunkter, nemlig Løgstrups kategoriske afvisning af, at der skulle gives en særlig kristelig etik eller politik. Al etik og politik må hente sin argumentation i filosofien og det almenmenneskelige, hævder Løgstrup. ”De eneste politiske partier, som den kristne af rent kristelige grunde ikke kan være medlem af, er derfor de såkaldt kristeligt politiske partier” skriver Løgstrup (side 129). Et andet hovedtema, der må fremhæves (og som spiller en væsentlig rolle i forhold til David Bugges fokusering på Løgstrup som etikkritiker i *Hinandens verden*) er Løgstrups udpræget negative antropologi, der står i skarp kontrast til enhver græsk tanke om det gode som en mulighed med rod i menneskets etiske habitus. Løgstrups antropologi efterlader ingen tiltro til menneskets egne kvaliteter. Tværtimod bestemmes mennesket som ensidigt selvisk, hvilket netop er årsagen til, at fordringen *sensu strictu* er uopfyldelig.

Den etiske fordring blev, da den udkom, ikke kun læst i snævre teologiske og filosofiske kredse. Det fremgår, når man ser på, hvor forskellige steder bogen blev anmeldt, hvor for eksempel *Ugeskrift for læger*, *Præsteforeningens blad*, *Vindrosen* og *Gymnasiebladet* antyder den brede modtagelse. Allerede fra cirka 1950 havde Løgstrup knyttet sig til modernismen i dens første fase, og dermed havde han på flere områder tanke- og idéfællesskab med de såkaldte *heretikere* omkring tidsskriftet *Heretica*. *Den etiske fordring* spillede dermed også en rolle i litterære kredse, og med tiden blev flere af Løgstrups analyser og formuleringer også centrale i udviklingen af etiske retningslinjer inden for omsorgsfagene.

Receptionen har imidlertid langt fra kun været positiv, og især i de kernefaglige kredse, i teologien og filosofien, har opfattelserne været delte – og er det fortsat. I fagfilosofien har modtagelsen spændt over såvel nærmest total afvisning (Løgstrups etik - *En moralfilosofisk blindgyde*, Caroline Schaffalitzky de Muckadell 1997) som til at få "klassiker-status" ("[...] det mest originale og indflydelsesrige dansksprogede bidrag til teologien og filosofien i det tyvende århundrede [...]"), Hans Finks efterskrift til 4. udgaven 2011).

I teologien gælder det samme. Den eksistensteologiske *Tidehvervsbevægelse* var fra begyndelsen stærkt kritisk, og er det stadig, hvilket blandt andet kom frem, da Søren Krarup i anledning af 100-års-fejringen af Løgstrups fødsel kaldte Løgstrups teologi for "kristendomsforvanskning" og hævdede, at Løgstrups tænkning var skyld i, at moderne danske grundtvigianere er "så utroligt afsporede". Løgstrup har altså mere eller mindre egenhændigt ødelagt kristen-dommen i Danmark, hvilket må formodes ikke at være en ringe præstation.

Også litteraterne var splittede. Henrik Stangerup (som ganske vidst endnu ikke havde forladt teologistudiet, men som senere blev toneangivende i dansk litteratur) kaldte *Den etiske fordring* for "Jubeloptimistisk præstesnak i sin mest udvandede form og utroligt banal", imens den mere filosofisk indstillede Villy Sørensen betegnede bogen som det måske mest betydelige filosofiske arbejde på dansk i over hundrede år.

Grundet den store indflydelse, som *Den etiske fordring* har og har haft, og de mange opfattelser af, hvordan den skal læses og forstås, må det opfattes som en nærmest frygtindgydende opgave at kaste sig ud i at forfatte et kommentarbind til bogen. Et sådant projekt vil næsten uundgåeligt komme i konflikt med læsninger og fortolkninger, som stadig forsvares af en række religions- og moralfilosoffer i især Skandinavien. Frygtindgydende bliver det især, når man som David Bugge har valgt at lave en decideret *ledsager* i stedet for at bidrage med mere eller mindre objektive *realcommentarer*. Ledsagerbindet til *Den etiske fordring* er altså en radikalt anderledes kommentar, end den man for eksempel finder i SKS-udgaven af Kierkegaards skrifter, hvor man i kommentarbindene kan finde henvisninger til citerede værker eller få at vide, hvilken udgave af Hegels *Phenomenologie des Geistes*

Kierkegaard havde i sin bogsamling – samt andre nyttige og interessante ting. David Bugge vover sig ud i det, som man derimod *ikke* finder i *Søren Kierkegaards Skrifter*, nemlig *decideret fortolkning*.

Som ledsager er *Hinandens verden* tænkt som en hjælp til forståelsen og læsningen af *Den etiske fordring*. Bogen er således disponeret efter Løgstrups afsnits- og kapitelinddeling, så man kan læse de to bøger fortløbende. Dette er en stor hjælp især for den, som går til bogen for første gang, da *Den etiske fordring* må anses som et af de sværest tilgængelige dansksprogede værker fra sidste århundrede. Vanskeligheden skyldes ikke kun Løgstrups 'tyske' sætningskonstruktion (nogle ville sige sætningsdestruktion), som flere steder gør det svært at 'trænge igennem' sproget for at komme frem til meningen. Vennen Thorkild Bjørnvig sagde drillende om Løgstrups sprog, at det ikke kørte på skinnerne, men på svellerne! Men det sproglige er som sagt kun en del af problemet. Det største problem er (nok især for den filosofisk skolede læser), at bogen er et teologisk-filosofisk indlæg i en først og fremmest *teologisk* og religionsfilosofisk debat. Det betyder, at der hele vejen igennem værket er en række skjulte diskussionspartnere, og disse er oftest teologer. Blandt mange andre kan man fremhæve Karl Barth, Rudolph Bultmann, Friedrich Gogarten, Søren Kierkegaard, Jakob Knudsen og Kristoffer Olesen Larsen; dertil kommer filosoffer som Heidegger og Sartre. Allerede i 1956 havde Løgstrup imidlertid udviklet den særprægede akademiske dyd *ikke at henvise til eksterne kilder* til perfektion. Derfor bliver læseren gerne bevidst om, at der spøger en tankegang i baggrunden, som Løgstrup diskuterer med, men man bliver langt fra altid hjulpet til at finde frem til, hvad det underliggende synspunkt er, og hvem der er eksponenten for det. Dette råder *Hinandens verden* bod på, og da der som nævnt oftest er tale om teologiske diskussioner, er det især en gevinst for den ikke-teologiske læser, at disse kontekster nu bringes frem i lyset. Allerede i bogens indledning bliver det tydeligt, hvor meget hjælp ledsagerbindet er til, når blandet andet Karl Barth, Jakob Knudsen og Kristoffer Olesen Larsen ekspliciteres som dialogpartnere, og deres positioner og synspunkter kort skitseres.

Som en 'med-ledsager' har David Bugge også udsendt *Kompendium til K.E. Løgstrup: Den etiske fordring*, som er et supplement til *Hinandens verden*. Dette kompendium opstiller gennem knap 100 sider argumentationsforløbet i

Den etiske fordring i punktform og giver således, som supplement (!), et meget klart overblik over strukturen i bogen. Kompendiet er altså et redskab til at skabe sig overblik over de behandlede emner og deres indplacering i den overordnede argumentationsgang. Som sådan er det et oplagt redskab til den, der vil fordybe sig i *Den etiske fordring* enten i form af at tilrettelægge eller følge undervisning eller som redskab til at arbejde mere dybtgående med bogen.

En oplagt risiko forbundet med et fortolkende ledsagerbind er, at det bliver monologisk og idiosynkratisk. Dette har man i andre ledsagerbind blandt andet forsøgt at afbøde ved at lave antologier med bidrag fra flere forfattere i stedet for kommentarværker skrevet af kun en enkelt forfatter (tænk for eksempel på serien *The Cambridge Companion to...*). Ved at lade flere forskellige fortolkere komme til orde i den samme bog om det samme emne gør man ledsagerværket polyfont, hvorved det kommer til at afspejle en række perspektiver, som ellers kunne blive fortrængt. Vælger man antologimodellen, deles artiklerne gerne op efter emne, således at én forfatter kommenterer ét tema i værket, imens en anden kommenterer et andet tema. Dermed får man en mangefacetteret og ofte mere specialiseret ledsager, idet de forskellige kommentatorer ofte vil være uenige om større eller mindre ting, og de vil lægge fokus forskelligt. Omvendt mister antologien qua sin form muligheden for at bidrage med det, som er styrken ved et samlet værk, nemlig den sammenhængende, homogene fremstilling, hvor hele teksten (hvis den er vellykket) er i samtale med sig selv fra start til slut.

Forlaget KLIM har med dette, det første kommentarbind i udgivelsesrækken *Løgstrup Biblioteket*, valgt det sidste, og resultatet er en bog, der bibringer det bedste fra denne genre. David Bugges ledsager giver et klart og sammenhængende indblik i dette Løgstrups tidlige hovedværk, og fortolkningen og udlægningen udfoldes løbende og forståeligt igennem bogen. *Den etiske fordring* bliver hermed ikke blot tilgængelig for læseren, men der føjes skarpe analyser og centrale perspektiver til, hvorved man får indblik i de mange problemkomplekser, som Løgstrup navigerer imellem i bogen. Ganske vist kan den, der kender David Bugges kæpheste, genfinde disse i kommentarbindet, men andet ville jo også være besynderligt. Jeg tænker her især på vægtningen af skønlitteraturens betydning for Løgstrups tænkning (jævnfør David Bugges

monografi fra 2009: *Løgstrup og litteraturen*) og på den udpræget *etik-kritiske* fortolkning af Løgstrups projekt: Løgstrup var ikke etiker i positiv forstand, men han var *etik-kritiker*, idet hans tænkning indebærer destruktions af menneskets etiske formåen (her har Løgstrup klare ligheder med Nietzsche). Men disse kæpheste bliver ikke skamredne. Det etik-kritiske perspektiv inddrages ifølge sagregisteret elleve steder i bogen, men det kommer aldrig til at virke dominerende. Forholdet til litteraturen fylder en del, idet Bugge (i Løgstrups ånd) supplerer med en række eksempler fra nyere litteratur, som flere steder både bidrager til forståelsen af de problematikker, Løgstrup bringer frem, og vækker interesse for at læse anden (forhåbentligt knap så tung) litteratur end Løgstrup. Betonningen af litteraturens betydning er dog ikke på nogen måde ensidig, men snarere et redskab til at udfolde centrale tankegange.

En så grundig og dybdegående ledsager som *Hinandens verden* udgør imidlertid også, mod sin egen vilje, et potentielt problem for forskningsområdet og dermed den efterfølgende Løgstrup-reception: Det bliver nødvendigt at nuancere og diskutere ledsagerens fortolkning og udlægning for at undgå, at receptionen efterfølgende stivner og bliver monologisk. Alt er ikke sagt med ledsagerbindets fortolkning – hvilket Bugge også selv fremhæver i sin indledning: "[...] *Ledsageren* [er] netop en ledsager og bør som sådan ikke erstatte, men supplere og støtte læsningen af Løgstrups egen bog. [...] Det er således håbet, at *Ledsageren* vil anspore både gamle og nye læsere til at give sig i kast med dette originale hovedværk i nyere dansk åndsliv" (side 15).

Denne opfordring kan man kun tilslutte sig.

Komedie – Kunsten at skille sig ind

Alenka Zupancic

Komedie – Kunsten at skille sig ind

Forlaget Philosophia, 2013

240 sider

Kr. 149,-

v/ Philip Martinussen,

cand. mag. i Filosofi fra Københavns Universitet & BA i Idehistorie og Antropologi/Etnografi fra Aarhus Universitet

Den slovenske skole. Hvis ikke du har hørt om den, så er du ikke med på tidens trend. De i humanistiske kredse efterhånden kendte navne Slavoj Žižek, Renata Salecl, Mladen Dolar, Alenka Zupančič, hvoraf førstnævnte er den mest kendte, er populære damer og herrer. På landets universiteter figurerer de slovenske filosoffer på pensumlisterne, og specielt på filosofi- og idehistoriestudiet på Aarhus Universitet har de fanget ikke kun de studerendes, men også forskernes interesse. I korte træk kategoriseres de slovenske filosoffer som en "skole", fordi de alle, dog på forskellig vis, opererer ud fra et fælles teoretisk prisme, nemlig det marxistisk-psykoanalytiske. Med udgangspunkt i den tyske filosof og økonom Karl Marx og den franske psykoanalytiker Jacques Lacan analyserer de nutidige sociale, kulturelle og økonomiske fænomener, hvoraf særligt populærkulturen i form af film, musik, teater og litteratur er yndede analyseobjekter. Dertil kommer, ikke helt uventet, at de forholder sig meget kritisk over for det, de kalder for det vestlige samfunds kapitalistiske og liberalistiske indretning. Deres værker er et frisk pust over det akademiske landskab, og blæser samtidig, ifølge dem selv, ny relevans ind i det nogle ville kategorisere som gamle, slidte og fortærskede teorier, nemlig marxismen og psykoanalysen. Man kan mene, hvad man vil om deres analyser, men man kommer ikke uden om, at slovenerne har et stort tilstedevær, og at de bør tages seriøst, uanset om man er kritisk over for dem eller ej.

På dansk har vi ud over seks værker af Žižek og ét af Salecl nu også fået ét af Zupančič, *Komedie – Kunsten at skille sig ind*, der er en oversættelse af hendes

The Odd One In: On Comedy fra 2008. Zupančičs værk er udkommet på Forlaget Philosophia, der tidligere har udgivet netop Žižek og Salecl. Alle tre filosoffer er udgivet under serien *Radikalfilosofi*, og forlaget skal have ros for at introducere de danske læsere til disse nye filosofiske vinde. Mere af det, tak.

Zupančičs grundlæggende pointe i *Komedie – Kunsten at skille sig ind* er, at der findes to forskellige slags komedie, den "falske" og den "sande". Den falske komedie er den, der igennem komik opretholder en herskende ideologi, og den sande, den "rigtige" komedie, er den komedie, der viser, at ideologien blot er ideologi, det vil sige, at den lige så godt kunne have været anderledes konstitueret, end den allerede er.

Zupančič nævner et eksempel: Den falske komedie fremstiller aristokraten, der glider i en bananskræl som "blot et menneske". "Han er lige som os, bare et menneske", synes pointen at være. Aristokratens "aristokrathed" bevares og styrkes endda ved at fremstille ham som endnu et menneske med fejl og mangler. Hans position og magt stilles der ikke spørgsmålstegn ved. Komedie er derfor ikke nødvendigvis altid undergravende, og det er godt set af Zupančič, at latter og ironi kan være en slags betingelse for ideologi. Det er derfor, ifølge Zupančič, naivt udelukkende at anskue komedie som en emancipation fra ideologien.

Den falske komedies dogme om, at "vi jo alle blot er mennesker", kæder hun sammen med en fremherskende ideologi i den vestlige verden, nemlig påbuddet om hele tiden at være lykkelig. Vi er konstant udsat for en lykke-retorik, der pålægger os at tænke positivt, hige efter tilfredsstillelse, altid være muntre og have succes i livet. Yderligere har kravet om succes en "biologisk" karakter, det vil sige at blandt andet fattige og uuddannede opfattes som en race. Denne "biomoralitet" kategoriserer mennesker i økonomiske, kulturelle, politiske og klasse-mæssige forskelle-faktorer. Der finder en naturalisering og essentialisering af disse kategoriseringer sted, og der er en udbredt tro på deres umiddelbare karakter. Det er en ny slags "racisme", som besnærer. Den falske komedie, som den kommer til udtryk i moderne romantiske komedier produceret i Hollywood, står derfor i lykkepåbuddet og biomoralitetens tjeneste, når den advokerer for munterhed, lykke og positiv tænkning, og

derved reproducerer ideologien. Hollywood står for "tvangsmæssig underholdning", som Zupančič skriver.

Den sande komedie derimod fremstiller aristokratens aristokrathed som en abstraktion på lige linje med alle mulige andre abstraktioner. Abstraktionen aristokrathed fremstilles som værende lige så tom og kontingent som alle mulige andre abstraktioner. Den sande komedie er altså en fremmedgørelse af det, Zupančič kalder "substansen", det vil sige essentialiserede abstraktioner, abstraktioner man tillægger en stor værdi og eksistensgrundlag. For den sande komedie findes der derfor ingen hellig ting eller soliditet, som den ikke kan ryste i sit fundament, heller ikke den moderne lykke- biomoralsideologi. De afsløres, som det Zupančič citerer den tyske filosof Georg Wilhelm Friedrich Hegel for at kalde "en tilfældig individualitets lunefulde spil". Sagt lidt mere langhåret, og med Zupančičs egne ord, er komedien "det moment, hvori substans, nødvendighed og væsen alt sammen mister sin umiddelbare, og således abstrakte, selvidentitet". For som hun citerer Lacan for at sige, er den vanvittige ikke staklen, der tror, at han er konge, den vanvittige er kongen, der tror, at han er konge. Det er *sjovt*, når aristokraten igen og igen rejser sig, efter at han er skvattet i bananskrællen, fordi han hårdnakket og stædigt fastholder sin aristokrathed, der derved kommer til at tage sig *komisk* ud.

Man skal holde tungen lige i munden under Zupančič forsøg på at trække en teori om komedie ud af hendes to kæpheste Hegel og Lacan – og på sidelinjen også den franske filosof Henri Bergson. Det er ikke nem læsning og forekommer visse steder også at være for de indviede, der har et vist forhåndskendskab til de tre herrer. Zupančič har tydeligvis styr på dem, men mangler desværre et talent for at videreformidle sin enorme viden til et eventuelt uvidende publikum. *Komedie – Kunsten at skille sig ind* er ikke for alle og enhver, hvilket også er okay, da værket derfor opfylder sin egen præmis. Dog er det synd, at hendes spændende tanker derved ikke når ud til et bredere publikum. Samme problem ser man også i hendes kontinuerlige anvendelse af begreber, som for eksempel "ideologi", "diskurs", "mesterbetegner" og "mestersignifikant", der ikke forklares. Der er derfor en fare for, at læseren kommer til at misforstå hendes begreber, hvorved kaosset bliver total. Et vist forhåndskendskab er derfor desværre tilrådet.

For nærværende anmelder, der kender lidt til Hegel, Lacan og Bergson, var det spændende og givende at læse hendes til tider utraditionelle brug af for eksempel Hegel. Om end hendes påstand om, at Hegels *Åndens Fænomenologi* kan læses som en komedie, forekommer mig en smule lang i spyttet. Dog skal Zupančič have ros for sin radikalitet, hendes nye måde at anskue og anvende de tre tænkere på. Det skal vi generelt have noget mere af!

Zupančičs værk lider også under ikke at være særlig stringent. Som i hendes kollega Žižeks værker, er "Komedie – Kunsten at skille sig ind" fyldt med afstikkere, indskydelser og gentagelser, der forvirrer mere end gavner. Gentagne gange er man under læsningen af værket i tvivl om, hvor hun bærer én hen, og hvad lige præcis dén passage skal gøre godt for. Det er ærgerligt, for Zupančič pointer er spændende og sympatiske og fortjener at blive læst. Det ville have klædt *Komedie – Kunsten at skille sig ind* med en tydeligere rød tråd, så man i flere af de i alt tretten kapitler er sikker på, hvor man som læser bringes hen. Zupančič er desværre ikke den store pædagog. Desuden er det karakteristisk for Den Slovenske Skole, at de med deres skrivestil stiller sig i opposition til den klassiske analytiske filosofis stringente og næsten OCD-agtige inddelinger og struktureringer. Det er rart at få rusket op i tingene, men det har også sine konsekvenser.

Altså, læs Zupančič værk hvis du har det begrebsmæssige og filosofiske overskud. Hvis ikke, så prøv alligevel, det er spændende læsning.

Kunsten og rummet

Martin Heidegger. Oversættelse af Klaus Gjørup i samarbejde med Søren R.

Fauth

Litografiske værker af Eduardo Chillida

Kunsten og rummet

Forlaget Wunderbuch, 2011

64 sider

kr 239,-

v/ Pernille Schmidt Hansen

Det var det schweiziske Erker-Galerie, der i 1968 foreslog den tyske filosof Martin Heidegger (1889-1976) at indgå samarbejde om et bogværk med den spanske billedhugger Eduardo Chillida (1924-2002). Det førte i 1969 til udgivelsen af *Die Kunst und der Raum*, som i 2011 udkom på forlaget Wunderbuch med dansk oversættelse af idéhistoriker og ”manden bag” forlaget, Klaus Gjørup, og professor i tysk litteratur, Søren R. Fauth.

Kunsten og rummet handler, som titlen antyder, om, på hvilken måde kunst og rum er, og om hvordan deres indbyrdes samspil optræder. Og umiddelbart kunne man fristes til at tro, at svaret ligger lige for – at kunstværket er en slags legemliggørelse af rummet: Et *noget* som manifesterer sig i et fysisk udstrakt tomrum. Sådan forekommer det i hvert fald for det blotte øje. Men Heidegger er ikke interesseret i at dvæle ved tingene, som de synes udefra. Det særlige ved tingene må vise sig ud fra tingene selv. Der ligger altså mere i dette samspil end som så. Det er gådefulde overvejelser, som læseren præsenteres for i *Kunsten og rummet*. For det, som Heidegger vil vise, er netop det, som *ikke* viser sig ved det, som viser sig!

Kunstværkets oprindelse

Hvis man ikke i forvejen er stærkt bekendt med Heideggers filosofi, kan *Kunstværkets oprindelse* (Gyldendal, 1994) i høj grad anbefales at kigge på. Dette værk virker til at være det filosofiske grundlag for teksten i *Kunsten og rummet*. For med den seks sider korte tekst, som Heideggers overvejelser spænder over i Wunderbuchs udgave, er læseren som kastet ind i en mere

omfattende filosofi om kunsten og rummets særegenhed, hvilket i sidste instans knytter sig til spørgsmålet om væren.

Tilbage i 1935 præsenterede Heidegger ved et foredrag afhandlingen *Der Ursprung des Kunstwerks – Kunstværkets Oprindelse* - som først udkom på skrift i 1950 i foredragssamlingen *Holzwege*. Heri gives det, hvordan det særegne ved kunsten *ikke* er dets tingslighed, men derimod dét, at kunsten lader sandheden om, hvad det vil sige *at være* træde frem. Og det er helt unikt for kunstværket. For hvor ellers træder det "værendes væren" frem? Hvad er det, nærmere bestemt, der skjuler sig for beskueren, som gør, at et kunstværk ikke er det samme som et værktøj, og som igen er forskellig fra den blotte ting?

At være er en "skeen", skriver Heidegger i *Kunstens oprindelse*. Og det kan synes noget abstrakt! Det værendes væren er noget, som sker. Det er ikke noget fastsat eller bestemt. Men kunstværket lader denne *værens skeen* træde frem. Og hvordan skal vi mere håndgribeligt forstå dette? Heidegger er ikke særlig ligefrem i *Kunsten og rummet*, hvor det, som nærmer sig svar på hans egen undren, beskrives i abstrakte og gådefulde vendinger frem for i konkrete eksempler. Som når det *at rumme* beskrives som "frigivelse af steder, hvor en gud viser sig, af steder, hvorfra guderne er flygtet, af steder, hvor det guddommeliges tilsynekomst tøver længe". Men i *Kunstværkets oprindelse* giver Heidegger, hvad man kunne kalde et empirisk eksempel på *værens skeen*, som det udtrykkes i værket: Van Goghs bondesko - de synes umiddelbart som "et par bondesko og intet mere. Og dog: (...)". For maleriet udtrykker udover skoens tingslighed også deres historie og relation til verden. Skoene har udtryk, og som sådan henviser de til den verden af sammenhæng og betydning, som de udgør og er del af: "Ud af den dunkle åbning i skotøjets udtrådte indre stirrer arbejdsskridtenes møjsommelighed. (...) Under sålerne glider markvejens ensomhed forbi (...) Gennem dette tøj drager den klageløse ængstelse for brødets sikkerhed, den ordløse glæde over, at nøden atter er overstået, en bæven ved den forestående fødsel og en skælven for dødens allestedsnærværende trussel" (Heidegger, Martin: *Kunstværkets oprindelse*. Gyldendal, 1994. Side 39).

Rummet

Chillidas litografier er kunstneriske forsøg på at definere rummet. De sorte krummende figurer former sig i knæk omkring kvadratiske tomme flader. Det er disse *frie* rum, som fanger vores blik: Det frie rum træder frem og fremhæves i kraft af de krummende sorte figurer, disse *noget* som *er*, og som har manifesteret sig; som knækker sig rundt og omfavner den "tomme" frie vidde. For de fremtrædende "tomme" flader er slet ikke tomme i fysisk forstand. Hvor det, som er manifesteret, fremstår som sådant, er de "tomme" flader interessante, fordi de *rummer*. For dét at rumme er med Heideggers kommentar "frigivelse af steder", hvor "mennesket kan slå sig ned og bo". Det er netop i det frie rum, at *noget* kan manifestere sig, indrette sig og indtage sin plads blandt noget andet. *At rumme* er at tillade noget at fremtræde og samtidig også at indrette - altså at give dette noget sin plads og betydning.

Det kunstneriske rum er frie steder, hvor mulighederne for væren er og sker. Der ligger i værket en *rummelighed*, som muliggør fortællingen om den sandhed, som ikke kan begribes med målinger og domme. Det værendes væren er en skeen: Den er flygtig og levende og opstår hele tiden på ny. Og som sådan må den komme til udtryk.

En fuldendt læseoplevelse

Bogværket er i sin helhed imponerende. Forlaget Wunderbuch har med den danske oversættelse fået rettighederne til at gentrykke den originale udgivelse. Således er udgaven inddelt i to. Første del er faksimilen af *Die Kunst und der Raum*, som er et æstetisk smukt gentryk af Heideggers originale håndskrevne tekst (der nærmest er umulig at læse) og Chillidas syv litografiske collager, som synes at tilkæmpe sig deres plads mod tekstens - ligesom de synes at flygte ud af siderne, som de er trykt på. Anden del er den danske oversættelse, som i tilføjelse indledes med en dedikation af Heidegger, som han skrev til Chillida under samarbejdet. Den oprindelige udgivelse skulle efter sigende være "uhyre sjælden", som forlaget skriver, og er i dag mange penge værd. I Wunderbuchs udgave er håndværket - bogens omslag, typografi, papirtype og tykkelse - nøje udvalgt for at understøtte teksten og litografiernes tyngde. Udgaven er tilrettelagt med tanke på den optimale læseoplevelse, hvor det håndværksmæssige er i smuk overensstemmelse med indholdet. Således er bogværket et værk i sig selv, som det på en måde kropsliggør

teksten og de litografiske værker. Eller som forlæggeren, Klaus Gjørup, har udtalt i Radio24syv's *Romerriget*: "Bogen er tekstens sted".

"Opgaven består i at se gåden"

Med Heidegger som pennefører skal det forstås, at det som er, ikke blot er, som det umiddelbart synes. Og deri ligger det inviterende og gådefulde i Heideggers tænkning. Heidegger giver ingen endelige svar på de spørgsmål, han overvejer i *Kunsten og rummet*. Det er selve gåden, som er interessant. Ligesom væren ikke kan bestemmes som noget endeligt beroende, og ligesom Chillidas litografier lader figurerne – det som er manifesteret - træde tilbage til fordel for, at det frie rum træder frem - ligeså lader Heidegger sine svar stå åbne og frie til overvejelse: Heidegger efterlader os med blot en "anledning til at formode".

Hvem er jeg?

Ole Fogh Kirkeby

Hvem er jeg? Om sjælens billeder. En lille bog om det, man måske kan vide om sig selv?

Gyldendal, 2013

234 sider

Kr 250,-

v/ Sofie Katrine Zander

Selvet er noget, vi konstant taler om og beskæftiger os med, og de fleste mennesker antager det som den største selvfølge, at selvet er noget, vi er eller synes at være i besiddelse af. Samtidig er selvet et "noget", vi ingenlunde er i stand til at definere, hvad egentlig er, og ej heller kan vi begribe, hvad vi skal forstå ved klassiske eksistensspørgsmål så som, "hvem er jeg?", og "hvad vil det sige at være sig selv?"

På ambitiøs manér søger Ole Fogh Kirkeby med nærværende værk netop at stille skarpt på selvet ved at gennemgå og afdække nogle af filosofiens forskellige idéopfattelser af, hvad vi skal forstå ved selvets væsen, og hvor vi skal finde svar på spørgsmål vedrørende selvets oprindelse og eksistensgrundlag.

Værkets undertitel, *En lille bog om det, man måske kan vide om sig selv*, er temmelig rammende for bogens sigte, nemlig at fremføre nogle perspektiver på de forhold i os, som vi måske kan vide om os selv, forudsat at vi søger efter svar og lytter til sproget. Det betyder også, at Kirkeby fremfører et ideal, som vi må stræbe efter at opnå for således at lære at mestre og håndtere os selv.

Værket er inddelt i ni kapitler, der hver især behandler dimensionerne i vores forestillinger om selvet, og det både i en sociologisk, psykologisk, biologisk, teologisk og filosofisk forståelsesramme. Perspektiverne er mange, og Kirkeby behandler således både de forhold af selvet, der relaterer sig til dets indre billeder, samt ved at inddrage det vi som oftest vil kalde dets ydre manifestationer. Med fokus på og inddragelse af diverse fagdiscipliners syn på selvet, formår Kirkeby således at illustrere og påtale selvet og sindets eksistensielle kompleksitet og ikke mindst substantielt kontroversielle status.

Som udgangspunkt for sin behandling af selvet, gennemgår Kirkeby femten selvbilleder, det vil sige femten forskellige og (delvist) internt inkompatible forestillinger om, hvad vores indre virkelighed fundamentalt set er determineret af. Forestillingerne, der præsenteres, er udlægninger - ofte af en narrativ, metaforisk og mytologisk karakter - af selvet, som vi på differentieret vis oplever og erfarer det. Vores oplevelser af selvet manifesterer sig som oftest enten som noget af en metafysisk, spirituel, prædetermineret eller konstrueret art. Som fremlagt af forfatteren udgør forestillingerne alle løsninger på livet og dødens faktum, og i opsummeringen af deres særegne betydningsforhold fremgår det da også, at deres eksistensberettigelse findes i vores trosforhold og overbevisninger.

At Kirkeby behandler selvet i et erfaringsperspektiv betyder, at han har en grundlæggende fænomenologisk tilgang til og forståelse af selvets væsen. Fænomenologien går ud fra en filosofisk antagelse om, at mennesket kun kan nå frem til en forståelse af (verdens)fænomenerne ud fra den umiddelbare erfaring, det har af dem.

Selvet skal således ikke forstås som noget rendyrket immanent, det vil sige som et iboende indre anliggende, og ej heller som noget rent transcendent, det vil sige, noget der skal begribes uden for mig selv. Selvet er det forhold der udvikles via min, og er samtidig betinget af ydre faktorer, der er sat i relations-

forholdet mellem bevidsthed og verden. Ud fra en fænomenologisk betragtning er verden og subjektet givet i et reciprokt afhængighedsforhold, de er så at sige hinandens eksistensbetingelse, og derfor må subjektet altid defineres i relation til den verden, hvori det er situeret. Altså trækker Kirkeby på den fænomenologiske tese om, at vi altid må forstå os selv i relationen, og at dette er en eksistentiel nødvendighed, som vi ikke kan løsrive os fra. Selvet står altid i et dialektisk forhold til et andet.

Kirkeby omfavner eksplicit den tyske filosof, Immanuel Kants fremstilling af jeget som transcendental syntese, ligesom han tilslutter sig Kierkegaards opfattelse af selvet som noget, der er i vorden snarere end i væren. Det eksisterer i tilblivelsen eller i bevægelsen, om man vil. Altså er selvet forholdsbestemt og ikke indholdsbestemt, hvilket betyder, at selvet bliver genstand for en substantiel skepticisme. Det er i øvrigt et gennemgående træk i den filosofiske eksistentstænkning, at selvet opfattes som et substantielt intet. Selvet opstår og vedbliver at eksistere via det udlevede erfaringsperspektiv og må derfor forstås som noget, der er givet *a posteriori*.

Et symptomatisk træk i Kirkebys filosofiske skrift er hans udprægede tendens til at henvise til etymologiens forklaringskraft. At Kirkeby er udpræget etymologisk i sin behandling af selvet og dets (inter)relaterede fænomenerbegreber har ikke blot til hensigt at sætte begreberne ind i en historisk forståelsesramme og at oplyse læseren om begrebernes oprindelse, det tjener også som et begavet virkemiddel til at understrege, hvor afgørende en betydning sproget har for selvet og vores forståelse af det. Sproget og kommunikationen etablerer selvets introspektive evner, det vil sige selvets evner til at forholde sig til sig selv, hvilket vi også kan kalde dets selvforhold, og det er så at sige gennem sproget, at jeg kan nå frem til en forståelse af mig selv.

Om protreptikken

Kirkeby henviser til det klassiske, græske begreb om protreptikken, hvis erkendelsesteoretiske grundantagelse består i, at tænkning og tale er to sider af samme sag, og for så vidt kan man sige, at den bygger på den fænomenologiske intersubjektive forståelse af selvet. Dialogen lærer mennesket at tale med sig selv og muliggør det forhold, der stadfæster menneskets reflektive evner og evne til at bedømme sig selv. I alle forståelses-

spørgsmål vedrørende selvet er der altså en dialektisk relation mellem refleksion og sprog. Som Kirkeby så fint udtrykker det: "Kommunikationen er min atmosfære". Protreptikken er et centralt kernebegreb hos Kirkeby, og han reformulerer og fremfører det sågar i sit eget nyfortolkede perspektiv. Protreptikken er oprindeligt udviklet ved ledelsesakademierne fra cirka 400 år f.v.t. - af de græske filosoffer, Platon og Aristoteles - som en metode til at uddanne ledere. Med sin udvidede forståelse af protreptikken mener Kirkeby imidlertid, at vi kan og skal forstå den som en metode til at kultivere selvet gennem samtalekunsten og gennem praktisering af den filosofisk reflekterende dialog. Forfatteren fremfører således en slags tese om, at vi må vende os mod en filosofiens praksis, hvis vi vil opnå en indsigt i og en mulighed for at lede os selv. Med den fænomenologiske behandling af selvet er Kirkeby med andre ord mere optaget af at fremstille en måde, hvorpå vi kan lære at håndtere selvet end at forklare, hvad selvets væsen er.

Som et led i protreptikkens ideal eksisterer der et etisk ideal, og det er tydeligt, at Kirkeby også har en moralsk mission med sine filosofiske bedrifter. Han er nemlig af den overbevisning, at de mennesker, der er bedst til at omgås sig selv og til at håndtere selvets mange måder at fremtræde og eksistere på, er dem, der formår at lytte til sproget og at realisere det etiske imperativ.

Kirkeby inddrager alt fra Platon, Kierkegaard og Wittgenstein til Jung, H.C. Andersen og Rembrandt, og et gennemgående træk, der gør bogen interessant og sjov at læse, er Kirkebys udprægede brug af narrativer, metaforer, symboler, myter og kunstneriske manifestationer. Eksempler herpå kan findes, når han, i gennemgangen af grundbilledet om selvet forstået som en kerne og bestemt til at opdage, hvem det er, allegorisk henviser til H.C. Andersens folkekære eventyr om *Den grimme ælling*, eller når han i det femte selvbillede, kaldet *Dæmonen*, refererer til Goethes berømte drama, *Faust*. De mange henvisninger til litteraturen og (religions)mytologiske tekster har en funktionsdygtighed, der ikke blot består i at overlevere en række forestillinger om selvet men også tjener til at understrege erkendelsen af, at selvet også bliver til og udfolder sig i fortællingen og kunstens billeder. Samtidig er det også med til at illustrere, at selvet er sat af historien.

Et andet interessant grundtræk, der er værd at pointere, og som illustrerer Kirkebys vidde i filosofisk indsigt, er, at han ikke blot trækker på den vestlige filosofi, men også på den østlige filosofi. Forfatteren formår hermed at

manifestere det slægtskab, der eksisterer mellem de tidlige tanker i den østlige filosofi og den moderne vestlige filosofi. Dette ses blandt andet, når forfatteren modforstiller centrale træk i zenbuddhismen med træk i Heideggers kontinentale eksistensfilosofi, og når han påviser, at den tidlige kinesiske filosofi genfindes i den fænomenologiske tradition.

Som læser af nærværende værk kan man umiddelbart undre sig en anelse over, at forfatteren med sin noget prætentiose forkærlighed for sproglig præcision synes at have en mildest talt arbitrær og lemfældig omgang med brugen af begreber om selvet, som når han fra tid til anden synes at sætte lighedstegn mellem sjælen, sindet, jeg'et og deslige. Selvom dette som udgangspunkt måske kan virke lettere forvirrende, er det faktisk også med til at understrege den manglende prægnans, vi finder i disse filosofisk komplicerede og svært definerbare begreber. Man kan sige, at den manglende konsekvens i brugen af begreberne nærmest har en metafunktion for Kirkebys afhandling om selvets væsen.

Selvom bogen er yderst velskrevet, og Kirkeby er en fremragende formidler, forudsætter bogen også et vist kendskab til filosofisk terminologi, hvilket nu er lidt af en skam, da Kirkeby har noget meget vigtigt på hjerte, og dette forhold potentielt frasorterer den knapt så filosofikyndige læser. Dertil sagt behøver læseren ikke ligefrem at have studeret filosofi eller at have et indgående kendskab til filosofihistorien og de filosoffer, der henvises til, for at kunne følge med Kirkebys tankestrøm. Det er med andre ord ikke værket's fagfilosofiske tyngde, men snarere den sproglige fremstillingsform der i første omgang skulle forhindre et knapt så filosofi-kyndigt "selv" i at begribe Kirkebys projekt. Uanset baggrund vil man formentlig kunne forstå grundtrækkene og hovedtanken i værket, og jeg er af den klare overbevisning, at bogen vil give enhver filosofisk interesseret lyst til at fordybe sig i mange af de store tænkere og filosofiske perspektiver, der refereres til undervejs.

Alt i alt har Kirkeby skrevet et yderst anbefalelsesværdigt, interessant og vedkommende værk, der kan lære de fleste noget - og om ikke andet så kan det i hvert tilfælde minde læseren om noget, mange i tidens (tankeløse) forbrugersamfund har glemt, eller synes at negligere, nemlig vigtigheden af den filosofiske tanke og praksis.

Terapi som praksisfilosofi

Eksistentiel terapi. En introduktion

Emmy van Deurzen & Martin Adams

Hans Reitzels Forlag, 2012

223 sider

Kr. 300,-

v/ Anders Dræby Sørensen

En færdighedsorienteret indføring i eksistentiel terapi

Hvad er filosofisk terapi, og hvordan foregår det i praksis? Der er almindeligvis ikke noget odiøst i at lancere en færdighedsorienteret indføring i en terapeutisk tilgang. Tværtimod bliver markedet for terapeutisk faglitteratur i disse år nærmest oversvømmet af praktiske indføringer og manualer til de forskellige terapeutiske tilgange. Alligevel må lanceringen af en færdighedsorienteret indføring i den eksistentielle terapi betegnes som en dediceret begivenhed. Såfremt man har et rimeligt kendskab til den eksistentielle tradition og dens historie, tangerer en sådan lancering ligefrem et kontroversielt forehavende.

Fokus på terapeutiske færdigheder

2012 blev imidlertid året, hvor den hollandsk-britiske filosof og psykolog Emmy van Deurzen samt den britiske terapeut Martin Adams lige netop tog et sådant skridt med udgivelsen af bogen *Skills in existential counselling and psychotherapy*. Bogen indgår i det britiske forlag Sage Publications' skriftserie om færdighedsorienterede indføringer i rådgivning og terapi. Hans Reitzels Forlag har været hurtig på aftrækkeren og taget initiativ til at udgive en dansk oversættelse af bogen, der har fået den kun halvt retvisende danske titel *Eksistentiel terapi. En introduktion*. At det danske forlag samtidig præsenterer bogen som den første praktiske indføring i en færdighedsorienteret eksistentiel tilgang må også beskrives som en halv sandhed. Både canadiske Ernesto Spinelli, britiske Mick Cooper og amerikanske Irvin Yalom har inden for de seneste år udgivet ansatser til et sådant forehavende. I dette selskab glimrer Deurzen og Adams dog ved at have et eksplicit fokus på terapeutiske

færdigheder (skills) i en udstrækning, der er sjælden for den eksistentielle tilgang.

Filosofisk terapi i en anti-teknologisk tradition

At Deurzen og Adams dermed umiddelbart har begivet sig ud i et kontroversielt forehavende må ses i lyset af, at den eksistentielle tradition har været præget af en udpræget modstand over for identificering af bestemte terapeutiske færdigheder. Det har den lige siden dens grundlæggelse i Schweiz omkring 1930. Det skyldes ikke mindst, at den eksistentielle terapi har båret af en vedvarende afsværgelse af den teknologiske fornuft samt en afvisning af alle instrumentelle og essentialistiske indfaldsvinkler til menneskets udvikling. Den eksistentielle terapi er nemlig en direkte efterkommer af den eksistentielle filosofi og fænomenologi i traditionen fra Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche og Karl Jaspers til Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre og Maurice Merleau-Ponty. Med andre ord kan den eksistentielle terapi betragtes som anvendt eksistentiel filosofi og fænomenologi, der betoner, at eksistensen går forud for essensen. Med dette filosofiske arvegods adskiller den eksistentielle terapi sig fra de konventionelle tilgange til psykoterapi. Dels fordi de andre tilgange er baseret på psykologiske snarere end filosofiske principper og dermed lige præcist kan forstås som *psyko*-terapi og ikke *eksistens*-terapi, dels fordi de andre terapeutiske tilgange i den forbindelse er essentialistiske, idet de går ud fra en opfattelse af, at menneskets psyke er defineret ved en eller anden essens i form af drifter, kognition, adfærd eller lignende psykiske funktioner. Den eksistentielle terapi indtager også i en bredere forstand en opposition til vor tids dominerende teknologiske og funktionsorienterede menneskesyn. Især viser den udprægede inspiration fra Heidegger sig gennem en afvisning af de mange bestræbelser på at beregneliggøre og optimere menneskets grundlæggende funktionalitet og tilpasningsevne ved hjælp af instrumentelle metoder og manualiserbare teknikker. Sigtet med den eksistentielle terapi er i stedet at facilitere en forløsning af det enkelte menneskes tilblivelse i åbenhed for sig selv, andre mennesker og dets omgivelser. Det indebærer, at kernen i den eksistentielle terapi består i selve den terapeutiske relation og det åbnende møde med klienten. Det er på denne antiteknologiske og filosofiske baggrund, at anvendelsen af konkrete terapeutiske færdigheder ofte bliver fremstillet som underordnet.

Gendrivelse af faren for metodenihilisme

Deurzen og Adams er imidlertid ude i et både relevant og påtrængende anliggende på deres fags vegne. Begge forfattere er baserede i Storbritannien, hvor der i disse år stilles stigende politiske og samfundsmæssige krav om systematisk legitimering af de enkelte psykoterapeutiske tilgange. Selv om den eksistentielle tilgang er funderet i en skepsis over for kulturel ensretning og teknologisk styring, må den samtidig forsvare sin legitimitet for ikke at blive stemt hjem som useriøst forehavende og ende som historisk kuriosum. Forfatterne ønsker i samme bevægelse at gendrive den iboende fare for en decideret metodenihilisme, som udgør en trussel for den eksistentielle terapies udvikling og integritet i kraft af dens medfødte antiteknologiske etos. Faren består nærmere bestemt i at havne i den holdning at "alt er tilladt", og at eksistentiel terapi derfor reelt ikke er andet og mere end et blot og bart møde mellem to mennesker i en løs rammesætning, hvor alle mulige teknikker og metoder fra andre tilgange ukritisk kan bringes i anvendelse.

En praktisk skoling i eksistensanalyse

Deurzen og Adams formår at levere denne vare og samtidig bevare den eksistentielle grundtone intakt uden at prostituere sig over for den teknologiske fornuft. Bogen er nemlig forankret i den særlige finesse, at den omhandler en rummelig *færdighedsorienteret*, men ikke en snæver *færdighedsbaseret* eksistentiel tilgang. Deurzen og Adams insisterer således på værdien af terapeutiske færdigheder, men de udelukker på samme tid en rent teknisk praksis og afsværges berettigelsen af absolutte regler og retningslinjer. Bogen fokuserer fremdeles på at redegøre for terapeutiske færdigheder, der er af idémæssig, kritisk eller metodologisk snarere end pragmatisk og teknisk karakter. Forventer man som læser en teknisk manual til den eksistentielle tilgang, der er på linje med de udbredte manualer til for eksempel den kognitive tilgang, bliver man derfor en smule skuffet. Helt i overensstemmelse med arven fra den eksistentielle tradition er bogen ikke en instrumentel brugsanvisning. Den udgør derimod en særdeles prisværdig skoling i dén eksistensterapeutiske skoledannelse, som Deurzen grundlagde i London i 1980'erne under navnet eksistensanalyse. Med dette navn vedkendte Deurzen sig det historiske slægtskab med psykoanalysen. Samtidig påpegede hun, at eksistensanalysen ikke har et almenpsykologisk, men derimod et eksplicit filosofisk udgangspunkt og dermed kan forstås som en

praksisfilosofisk modifikation af psykoanalysen. Eksistensanalysens genstand er derfor ikke det psykiske apparat, men derimod eksistensen forstået som menneskets fundamentale fremtræden i verden som væren-i-verden. Tilsvarende har Deurzen påpeget, at eksistensanalysen ikke hviler på en *psyko*-dynamisk tilgang til det dynamiske samspil mellem menneskets ubevidste og bevidste psykiske processer. I stedet trækker eksistensanalysen på en *onto*-dynamisk tilgang til det dynamiske samspil mellem menneskets grundlæggende eksistentielle dimensioner og processer.

Terapi som egentlig praksisfilosofi

Mens den populære amerikanske eksistential-humanistiske skole hos Rollo May og Irvin Yalom er præget af et stærkt individualistisk fokus, er den britiske eksistensanalyse karakteriseret ved en intens optagethed af menneskets relationelle væren: Jeg formes som mig selv igennem mine dynamiske relationer til mig selv, andre mennesker og min omverden. I yderpunkterne af den britiske eksistensanalyse finder vi i dag en meget eksistensfænomenologisk og konstruktivistisk orienteret position hos Ernesto Spinelli samt en mere eksistensfilosofisk og læringsorienteret position hos Deurzen. Den nærværende bog introducerer udelukkende til den sidstnævnte position, som ikke blot insisterer på at ville medtænke livets åndelige dimensioner i forståelsen af den relationelle eksistens. Deurzen insisterer også på, at den eksistentielle terapi skal forstås som en egentlig praksisfilosofi og derfor handler om direkte anvendelse af filosofiske indsigter og principper i en terapeutisk praksis. I den forbindelse begriber Deurzen også den eksistentielle terapi som en livskunst i traditionen fra den antikke etik, og til det formål trækker hun på Martha Nussbaum's udlægningen af den hellenistiske etik som en terapeutisk praksis. Humlen i den eksistentielle terapi er således ikke teknologisk ekspertise, men derimod filosofisk indsigt. Det betyder også, at den eksistentielle terapi ikke lægger vægt på anvendelsen af kvantificerbar objektiv viden, men derimod på kvaliteten af den læring, der kan opnås gennem reflekteret livserfaring. Det stiller også nogle krav til terapeutens færdigheder og rolle, som adskiller sig fra kravene i mange andre psykoterapeutiske tilgange. Først og fremmest må terapeuten selv kunne trække på menneskelige kvaliteter som livsklogskab og modenhed for at være i stand til at indgå i en rolle som mentor for klienten. Samtidig må terapeuten også kunne beherske fænomenologiske og hermeneutiske

samtalefærdigheder for lige netop at kunne facilitere udviklingen af det andet menneskes evne til at håndtere sit eget liv. Den eksistentielle synsvinkel indebærer nemlig i udgangspunktet, at kun klienten og aldrig terapeuten kan opnå at blive ekspert i klientens liv. I den forbindelse er den eksistentielle terapists mål heller ikke at skabe symptomlindring. Målet er derimod at ledsage klienten i at opnå en større åbenhed over for eksistensens udfordringer. Den eksistentielle terapi betragter nemlig ikke det, at et menneske oplever en psykisk eller eksistentiel lidelse betragtes som symptomer på en sygdom, der skal behandles. Den eksistentielle terapi er netop en filosofisk og ikke en klinisk psykologisk praksis, og derfor skal lidelsen begribes gennem etiske og moralske snarere end medicinske begreber. Lidelsen skal derfor forstås som en indikation på, at dette eller hint menneske lever sit liv på en måde, der er utilfredsstillende for ham eller hende. På den baggrund bliver pejlemærkerne i den eksistentielle terapi også en række filosofiske principper som angst, ansvar, valg, værdier, frihed, mening, overbevisninger, paradokser og dilemmaer. Det er ikke mindst disse principper, som terapeuten må have grundlæggende færdigheder i at kunne bringe i spil i praksis for at være i stand til følge klienten i terapien som en eksistentiel læreproces.

En praktisk anvendelig bog

Deurzen og Adams formår på aldeles glimrende vis at formidle kompleksiteten i den eksistensanalytiske praksis på en lettilgængelig og letforståelig måde. Bogen rummer en række øvelser og eksempler, der er meget anvendelige og desuden kan anvendes i undervisningsbrug. Bogen er forsynet med et kort forord af Bo Jacobsen, der i mange år har været eksponent for udbredelsen af den eksistentielle tilgang i Danmark. Bogen er især interessant for de læsere, der har interesse i anvendt filosofi og praksisfilosofi. Herhjemme har filosoffer som Ole Fogh Kirkeby og Finn Thorbjørn været eksponenter for udbredelsen af den filosofiske coaching og vejledning. Eksistensanalysen repræsenterer en noget anderledes og decideret terapeutisk tilgang til det praksisfilosofiske område. En tilgang, der har sit historiske udspring i en filosofisk ombearbejdning af den psykoanalytiske psykoterapi.